

Informaatioiden tavarataloissa

Jorma Miettinen aloittaa väitöskirjatutkimuksensa asetelman esittelyn kirjan kolmannessa luvussa komealla ja suurilla lupauksia sisältävällä virkkeellä: "Sanomalehden lukeminen on monimutkainen inhimillisen toiminnan muoto."¹ Miettisen ajatukseen sisältyy lupaus tutkimusohjelmasta, jollaista meikäläinen tiedotus- tai viestintäoppi ei ole edes luonnostellut, toteutuksesta puhumattakaan, ja jollainen merkitsisi murtautumista suoraan joukkotiedotustutkimuksen kansainväliseen kärkeen. Miettisen aloituksen uniikit mahdollisuudet sisältyvät sen näkemykseen sanomalehden lukemisesta "inhimillisenä toimintana", vieläpä inhimillisen toiminnan erityisenä "muotona". Miettisen tutkimusasetelman aloitus lupaa samalla sekä toiminnan analyysia että muotoanalyysia. - Vastaavantasoisista probleemanasettelua ei ole helppo löytää läheltä; ehkä pitää mennä aina Berliiniin saakka, jonka Vapaassa yliopistossa toimivan professori W.F. Haugin johtaman ryhmän *Projekt Ideologie-Theorie* ajattelusta löytyy samantapaisia piirteitä,² eikä sielläkään ole päästy kiinni joukkotiedotukseen.

Väitöskirjansa saatesanoissa Miettisellä on toinenkin hieno aforistinen aloitus; ensimmäinen virke kuuluu siellä seuraavasti: "Sanomalehteä on verrattu tavarataloon, josta jokainen voi löytää itselleen jotakin hyödyllistä ja kiinnostavaa."³ Tavaratalo-, tai käyttäkseni vielä nykyaikaisempaa ilmausta, *valintatalovertaus* ei vielä ratkaise tutkimuksen suuntautumista toiminnan muotojen analyysin kannalta, mutta sisältää kuitenkin salakuoppa vihjeen eräästä ratkaisumahdollisuudesta, jonka vielä tapaamme alempana.

Lähtiessään kehittämään tutkimusasetelmaansa alussa lainatun, suurilla lupauksia sisältävän virkeen "Sanomalehden lukeminen on monimutkainen inhimillisen toiminnan muoto" pohjalta Miettinen ensinnäkin toteaa tämän sisältävän monia tarkas-

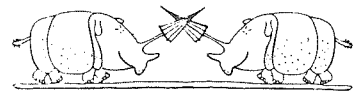
telu- ja tutkimusmahdollisuuksia. Tehdyissä tutkimuksissa on esimerkiksi havaittu eroja sanomalehtien lukemisessa lukijoiden koulutuksen, iän, sosioekonomisen aseman ja kiinnostuksen mukaan. Oikeutetusti Miettinen kuitenkin havaitsee, että "...tämä ei ratkaise sanomalehden lukemisen käsitettä mitenkään. Yhdeksi apuneuvoksi lukemisen käsitteen määrittelyssä voidaan ottaa" - ja nyt tullaan Miettisen tutkimuksen ehkä perustavimman laatuiseen ratkaisuun - "*valikoivuus*."⁴ Tällä tavalla tavaratalo- eli valintatalovertaukseen salakuoppa sisältyvä sanomalehden lukemisen tarkastelumahdollisuus otetaan käyttöön: Tavaroiden keskellä käyskentelevät ihmiset tekevät *valintoja* tavaroiden joukossa ja keräävät soveliaaksi katsomansa valikoiman koppaan; samoin lehden lukija "...valikoi ensiksikin sen sanomalehden, jota hän seuraa. Toiseksi lukija valikoi sanomalehdestään tiettyjä kohtia, joihin hän kiinnittää huomionsa,"⁵ ja kokoaa ne pääkoppaansa. Tarkennettuaan tällä tavalla, mitä tarkoittaa sanomalehden lukemisella inhimillisenä toimintana, Miettinen haluaa vielä nousta lupauksensa "Sanomalehden lukeminen on monimutkainen inhimillisen toiminnan muoto" tasolle seuraavasti: "Sanomalehden lukeminen voi...vaihdella runsaasti. Toisessa ääripäässä on sellainen lehden 'lukija', joka katselee vain joitakin otsikoita lehdestään. Toista ääripäätä taas edustaa lukija, joka lukee lehden huolellisesti läpikotaisin... - Sanomalehden lukeminen ei siten ole mekaanista, vaan se sisältää paljon vaihtelevuutta ja vaihtelevia tekijöitä."⁶ - Samanlaisia ovat valintatalojenkin asiakkaat, yhdet silmäilevät vain ohimennen joitakin tavara-asetelmia poimimatta matkaansa juuri mitään, toiset paneutuvat asiaan perusteellisesti vieden mukanaan kokonaiset kahmalolliset toinen toistaan mainiomia hyödykkeitä. On selvää, että valintatalolle merkitsee paljon elämää tai kuolemaa, kumpaa ääripäätä asiakaskun-

nan tyyppiarvo lähenee.

Miettisen väitöskirjan nimi on "Sanomalehden lukeminen". Siinä tietysti lähes kaikki ratkeaa sen mukaan, miten keskusaie "sanomalehden lukeminen" tematisoidaan eli mistä näkökulmasta sanomalehden lukemista tarkastellaan. Miettinen määrittelee lukemisen valinnaksi. Miten näin ollen Miettinen lunastaa lauseeseen "Sanomalehden lukeminen on monimutkainen inhimillisen toiminnan muoto" tosiasiaa sisältävät lupaukset kommunikaatiotutkimuksen uusista komeista näköaloista? Toisin sanoen, tarkasteleeko Miettinen todellakin aihettaan "monimutkaisena inhimillisen toiminnan [erityisenä] muotona"? Onko lehtien ja lehtisisältöjen *valinta* "monimutkainen inhimillisen toiminnan [erityinen] muoto"?

Voidaksemme vastata myöntävästi meidän pitäisi voida erottaa esimerkiksi lehtijuttujen valinta valintatalossa tapahtuvasta valinnasta. Mutta tähän me juuri emme pysty; valinnan käsitteeseen perustuvassa tarkastelussa sanomalehtien lukeminen on aivan samaa *valintatoimintaa* kuin ostosten toimittaminen valintatalossa. Näemme kummassakin tapauksessa vain valintoja, jotka tosin kohdistuvat erilaisiin objekteihin, mutta inhimillisinä valintojen tekemisinä ne ovat identtisiä.

Huomaamme, ettei Miettisen lukemiskonseption keskeinen käsite "valinta" viittaa ihmisten arki-toimintojen *erityiseen muotoon*, vaan johonkin, joka on *erilaisille* arkitoiminnoille *yhteistä*. Miettisen tarkastelu perustuu niin muodoin samantapaiseen inhimillisen toiminnan abstraktioon kuin Marxin kuuluisa "Pääoma"-tutkimus abstraktin työn käsitteineen. Miettisellä ei kuitenkaan ole vastineita "Pääoman" käsitteille konkreettinen työ ja abstraktin ja konkreettisen työn ristiriita; sen vuoksi Miettinen ei saakaan työssään tiedotusopillista otetta nykyaikaisen kapitalistisen yhteiskunnan kommunikaation perusristiriitoihin. Valinnan käsite ei erottele ihmisten toimintojen erilaisia muotoja, vaan se päinvastoin pitää näitä (lukemista, ostoksia jne.) yhtenä ja samana, valintana. Miettinen ei siis oikeastaan lunasta komeaa lupaustaan. Se ei kuitenkaan merkitse, etteikö tutkimus olisi ainakin tavanomaisin standardein mitattuna erinomainen

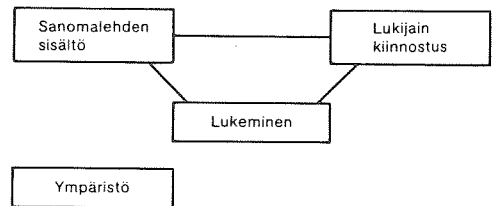
keskustelua

suoritus.

LUKEMISEN ELI VALINNAN PERUSTEORIA

Olen edellä lukenut läheltä hyvin lyhyttä jaksoa, kahta sivua Miettisen tekstiosaltaan 332 sivua laajasta väitöskirjasta sen vuoksi, että näillä kahdella sivulla esitetty käsitteellinen ratkaisu jo pitkälti kertoo, mitä Miettinen ylimalkaan voi saada irti maakuntien ykköslehtien empiirisestä lukemistutkimuksesta. Hieman laajemmin esiteltynä Miettisen ratkaisu on seuraavanlainen:

Sanomalehdet sisältöineen yhtäältä ja sanomalehtisisältöjen lukeminen eli valinta toisaalta virittävät tutkimuksen tarkastelukentän. Sisältöjä ja lukemista välittävä tekijä on Miettisen konseptiossa *kiinnostus*: "Kiinnostus liittää henkilön tämän ulkopuolisiin kohteisiin, jotka voivat olla periaatteessa mitä tahansa asioita, olioita tai toimintoja. Näiden kohteiden (objektien) ei tarvitse olla käsin koskettavia."⁷ Miettinen pelkistää tutkimusviitteistönsä keskeiset käsitteet oheisen kuvion muotoon.⁸

Millaista kiinnostusta ja millaisia kohteita sanomalehden lukemisen tutkimuksessa sitten pitäisi ottaa huomioon? "Kiinnostuksen sisällöllisessä erittelyssä perusulottuvuus voisi...olla *kognitiivisuus vs. affektiivisuus* eli *tiedollisuus vs. elämyksellisyys*. Tämän ulottuvuuden perusteella määrittäyty henkilön kiinnostuksen perusluonne: onko hän kiinnostunut tiedollisista vai elämyksellisistä kohteista. Tiedolliset kohteet ovat luonteeltaan sellaisia, jotka liittyvät tiedon hankintaan, soveltamiseen, käyttöön tai käsitteilyyn. Elämykselliset kiinnostuskohteet taas

liittyvät henkilön tunteisiin ja emootioihin."⁹ Sanomalehden sisältö on objekteja (juttuja, kuvia, ilmoituksia), joita lukija joko tiedollisesti tai elämyksellisesti painottuneen kiinnostuksensa mukaan valitsee - *jos nimittäin löytää lehdestä kiinnostustaan vastaavia objekteja*. Tuon vastaavuuden tutkiminen on Miettisen keskeinen ongelma.

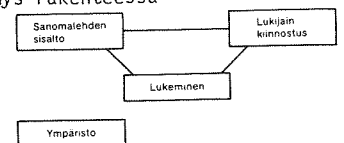
MIKÄ MERKITYS LUKEMISEN REDUKTIOLLA VALINNAKSI?

Millaisena ilmiönä Miettinen voi tutkia sanomalehden lukemista sen jälkeen, kun lukemiskäsitteessä on tehty edellä kuvattu reduktio valintaan? Valinta toiminnan abstraktina nimenä ei ole tyhjä käsite sen enempää kuin käsite "abstrakti työ". Abstraktilla työllä on käsitteenä seuraavanlainen sisältö: "Vaikka ompeleminen ja kutominen ovatkin erilaista tuottavaa toimintaa, ne ovat ihmisen aivojen, lihasten, hermojen, käsien jne. tuottavaa käyttämistä ja tässä mielessä samaa abstraktia ihmistyötä."¹⁰ Vastaavasti voimme ehkä sanoa Miettisen tarkoittamasta valinnasta: "Vaikka sanomalehden lukeminen ja ostosten teko ovatkin erilaista kulutukseen liittyvää toimintaa, ne ovat ihmisen aivojen, lihasten, hermojen, käsien jne. kuluttavaa käyttämistä ja tässä mielessä samaa abstraktia kulutusta." Valinta on abstraktia kuluttamista. Kumpaakaan näistä toiminnoista "abstrakti työ" ja "abstrakti kulutus" eli valinta ei voi tehdä kukaan muu kuin työlläinen ja valitsija itse; näistä subjekteista erottamattomina ne muodostavat *vastuksen*, jonka tuotantopääoman (abstraktia työtä vastaavasti) ja tavarapääoman (valintaa vastaavasti) on tuotannossa ja kierrossa voitettava.¹¹

Abstrakti asia selvennee valintatalovertauksen avulla: Valintatalon säilymisen kannalta on elintärkeää, että ihmiset saadaan astumaan taloon ja tekemään siellä valintoja, yhden tekevää, mitä valintoja, kunhan vievät tavaraa mukanaan. Sama problematiikka on myös Miettisen tutkimuksen taustalla: *"Soveltavana tavoitteena on tuottaa tietoa sanomalehtien sisällön kehittämistä varten."*¹² Millä tavalla? "Mitä enemmän lukemista lehdestään lukija löytää, sitä säännöllisemmin hänen voi odottaa lukevan lehteään. - Samaa voi aja-

tella käännettynä: jos lukija ei löydä lehdestään paljoa itseään kiinnostavaa... ja jos hän joutuu kerran toisensa jälkeen siirtämään lehtensä syrjään lähes lukemattomana, voi hän ensinnä luopua lehdestä selailemisesta ja sitten lopettaa lehden hankkimisen kotiinsa. -...Jotta sanomalehdet voivat täyttää tehtävänsä tiedonvälittäjinä ja jotta niiden toimintaedellytykset kehittyisivät, täytyy niiden sisällön kyetä täyttämään lukijoiden siihen asettamia odotuksia."¹³ Ellei valintatalossa ole tavaroita, joita ihmiset haluavat, on tavaravalikoima uudistettava. Uudistuksen suunnittelu edellyttää tietoja ihmisten tarpeista, toiveista ja valinnoista; tällaisen tiedon avulla alunperin satunnainen ja kontrolloimaton valinta voidaan saada liiketoiminnan kontrolloitujen vaiheiden joukkoon. Miettinen nimittää tätä tutkimuksensa soveltavaksi tavoitteeksi; itse asiassa hän kuitenkin saa "soveltavasta" tehtävästä tutkimuksensa niin teoreettisen kuin empiirisenkin suorittamisen koko raamin.

Miettisen tutkimus lähtee melko puhtaasti (tavarapääomina esiintyvien) sanomalehtipääomien liiketaloudellisista (kiertoon kytkeytyvistä) intresseistä - luonnollisesti, koska tutkimus oli Osk. Maakuntien Ykköslehtien rahoittama, osittain selvästi markkinoinnin suunnitteluun tähtäävä tutkimus. Sillä ei sellaisenaan ole ensinkään suoranaista poliittista tai ideologista tavoitetta ainakaan sanomalehtien yleisöjen suuntaan.¹⁴ Se rajoittuu maakuntien monopolisten valtalehtien kilpailuehtojen tutkimiseen ja kehittämiseen lähinnä muuntotyypisiä tiedotus- ja varsinkin mainosvälineitä vastaan. Historiallinen subjekti - subjekti, jonka teot luovat historiaa - ei Miettisen tutkimuksessa ole yleisö, sanomalehden lukija tai vastaava, vaan pääoma, siis sanomalehtipääomat, joiden säilymisestä ja ehdoista on kysymys rakenteessa

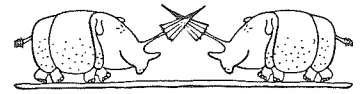

Tälle subjektille, esimerkiksi Osk. Maakuntien Ykköslehdille, lukijat ovat vastus ja haitta, jonka monilaatuiset kyvyt ja mahdollisuudet vastustaa alistusta ja ohjausta typistyvät Mielti-

sen pääomapohjaisessa tarkastelussa stokastisen valintakäyttäytymisen ennustettavuuden ja ohjauksen probleemaksi. Aktiivista, omaehtoista olemassaoloa ei lukijalla voi tämän konseptin näkökulmassa olla.

Miettisen tutkimus siis *ei* halua nähdä eikä pysty näkemään, miten sanomalehtien lukijat itse muuntavat, sanomalehtiä lukemalla, objektiiviset elämänehtonsa omiksi ehdoikseen (eli hienosti sanottuna "yhteiskunnallistuvat"). Sen katse on lähes kokonaan kiinnittynyt siihen, miten sanomalehdet muuntavat, yleisöjään lukemalla, objektiiviset ehtonsa omikseen. Valitsija ei tuota ehtojaan aktiivisesti; valitsija on sanomalehtien elämänprosessin satunnaistekijä; siinä *sanomalehdet* tuottavat tai ainakin pyrkivät tuottamaan ehtonsa tuottamalla lukijain valittavaksi sisältöjä. Miettinen, joka yliopiston tutkijana ja opettajana ei ollut sidottu ehdottomasti pääoman kantaan, toki havaitsi lukemiskonseptionsa yksipuolisuuden: "Pulmalliseksi jäi se, että lukemisesta saatu tieto koskee vain sitä, ilmoittiko lukija lukeneensa [valinneensa] jonkin lehdessä julkaistun jutun, kuvan tai ilmoituksen... Olisi tarvis erotella toisistaan eriasteista lukemista: mekaanista (sisä)lukua, luetun tekstisisällön omaksumista, erittelyä ja kriittistä arviointia... Olisi tarve päästä tästä vielä eteenpäin ja tarkastella, mitä lukemisesta sitten seuraa/ on seurannut."¹⁵ Olisi tarvis, muttei kylläkään Osk. Maakuntien Ykköslehdillä tai vastaavilla pääomaryhmittymillä, joiden arvohyötylaskennalle on pitkälti yhdentekevää, mitä ihmiset valitsemallaan tekevät, kunhan valitsevat. Miettisessä puhuu luonnollisesti kaksi ristiriitaista ääntä, sanomalehtipromoottorin ja yliopistomiehen.

Lukijoiden (ja ilmeisesti toimittajien) kannalta sanomalehden lukemista ei voi tarkastella abstraktis-yleisesti valintana vaihtoehtojen kesken. Lukijoiden näkökulmasta sanomalehden lukeminen on juuri "monimutkainen inhimillisen toiminnan [erityinen] muoto". Tälle tarkastelulle, jota Miettinen lupaa, mutta ei lunasta, "Sanomalehtien lukeminen" tarjoaa kyllä runsaasti kiintoisaa ja valaisevaa empiiristä tietoa, kunhan sen vain tulkitsee toisesta näkökulmasta.

ESIMERKKI MAHDOLLISUUDESTA TARKASTELLA LUKEMISTA TOIMINTANA

Olemme kaikki yksimielisiä, että sanomalehden lukeminen on "monimutkainen inhimillisen toiminnan [erityinen] muoto". Mutta valinta ei ole, vaan valinta on toiminnan yksinkertainen pelkistys tietyn taloudellisen itressin näkökulmasta. Miten sitten kehittäisimme sanomalehden lukemisen käsitteen, että toiminnallinen luonne säilyisi myös teoreettisesti pohjustetussa tarkastelussa? Millaista toimintaa on sanomalehden lukeminen? Millaista ylimalkaan on inhimillinen toiminta?

Käyttäkäämme Holzkampin fenografista metodia¹⁶ lähtökohdan luomiseksi: Otan käsiini sanomalehden sitä lukeakseni - toiminta suuntautuu esiineseen, on *esineellistä*. Tunnen sormissani lehden paperisen laadun, nenäni haistaa sen sanomalehtimäisen tuoksun, silmäni tavoittavat sanomalehdelle ominaiset visuaaliset muodot, tunnustelen ja katselen sanomalehteä - toiminta on aistimellista, *aistillista*. Olkoon tässä lähtökohta: sanomalehden lukeminen(kin) on aistillis-esineellistä toimintaa.

Nyt pääsemme eteenpäin Miettisen omien tutkimustulosten avulla. "Sanomalehden lukemisenhan" perustuu ihailtavan monipuoliseen ja yksityiskohdaiseen empiiriseen tietoon käsitteellisen raamin sisällä. Miettisen käytettävissä on neljä suurta datalohkoa tutkimuksen edellä esitettyä rakennekaaviota vastaten, lisäksi vielä sekä sanomalehdistä että lukijoista monenlaisia taustatietoja. (Lienee paikallaan mainita, että ihailen sitä varmuutta, jolla Miettinen hallitsee valtavaa aineistoaan ja säilyttää johdonmukaisuutensa ja tarkastelun sinisen langan kirjan alusta loppuun saakka.) - Kirjan parhaimpiin lukuihin kuuluu sanomalehtien sisältökäyttöä, erityisesti sisällön *vetovoimaa* tutkiva 8. luku,¹⁷ varsinkin jakso "Vetovoimaan vaikuttavat tekijät".¹⁸ Viimeksi mainitussa Miettinen pyrkii selittämään juttujen, kuvien ja ilmoitusten eriasteista lu-

kemista näiden lehtielementtien journalistisilla ominaisuuksilla (niiden sisällön, ulkoasun ja ympäristön ominaisuuksilla). Tästä "sisällön" ja "lukemisen" välisten yhteyksien tarkastelusta on "kiinnostus" yksilön sisäisenä tekijänä jätetty sivuun (mikä onkin oivallisesti paikallaan, kun haluamme tutkia sanomalehden lukemista aistillis-esineellisenä toimintana).

Miettille ei lukeminen ole teoksessa "Sanomalehden lukeminen" arvoitus - lukemisena. Hän ei pyri kehittämään teoreettisesti eikä empiirisesti *lukemisen* käsitettä, jonka on jo tutkimuksensa alussa lyönyt lukkoon (sanomalehden lukeminen on vaeltamista informaation tavaratalossa ja valintaa sen eri osastoilla). Hänen ongelmansa on, mikä saa lukijat valitsemaan tietyt jutut, ilmoitukset ja kuvat ja jättämään muut sikseen. Valinnassa Miettilinen on nähnyt kolmentasoista intensiteettiä; hänen juttujen lukemista (jätän nyt tilanpuutteen vuoksi kuvat ja mainokset sivuun) mittaava muuttujansa on vastaavasti kolmeluokkainen: lukija on valinnut (1) otsikon, (2) otsikon + ingressin, (3) otsikon + ingressin + tekstin (vähintään puoleen väliin). Pyrkinessään selittämään näitä eri-intensiteettisiä lukemisilmiöitä Miettilinen käyttää teknisenä menetelmänään regressioanalyysia. Miettilinen toisin sanoen kysyy, millä juttujen ominaisuuksilla voidaan tilastollisesti selittää (1) otsikon, (2) otsikon + ingressin, (3) otsikon + ingressin + tekstin valinta. Mutta Miettilisen tulokset voidaan tulkita toisinkin päin; voimme näet kysyä samoilta regressioanalyyseilta, millaista toimintaa sanomalehden lukeminen on toimintana, joka etenee jutun otsikon lukemisesta varsinaisen tekstin ja koko jutun tutkimiseen.

Jutun *otsikon "lukemisen"* todennäköisyys oli Miettilisen tuloksien mukaan¹⁹ suuri silloin, kun (1) jutun palstaleveys oli suuri, (2) juttu sijaitsi lehden alkupuolella, (3) juttu oli pitkä ja (4) jutussa oli suuri kuvapinta-ala. Kaikki neljä muuttujaa kuvaavat *jutun suhteellista visuaalista painavuutta* siinä visuaalisessa kokonaiskentässä, jollaisena sanomalehti luettaessa meille esiintyy. Miettilinen nimittää tekijää otsikon vetovoimaksi; ehkä kuitenkin pikemminkin on kysymys *koko jutun kyvystä vetää puoleensa lu-*

kijan aistillinen huomio ja tarkkaavaisuus, jonka olemme tottuneet keskittämään jutun alkuun eli otsikkoon.

Jutun *otsikon ja ingressin lukeminen*²⁰ oli sitä todennäköisempää, mitä (1) pitempi juttu oli ja (2) mitä suurempi sen kuvapinta-ala. Tämä toistaa edellisen tuloksen; otsikko ja ingressi muodostavat yhdessä jutun tiivistelmän, ja niiden vetovoima kuvaa ylimalkaan jutun visuaalista vetovoimaa tai painokkuutta. Otsikon ja ingressin havaitsemiseen vaikuttavien tekijöiden analyysi laajentaa lähtökohdan fenografista kuvausta; tiedämme nyt hieman enemmän, *millaista aistillis-esineellistä toimintaa sanomalehden lukeminen on.*

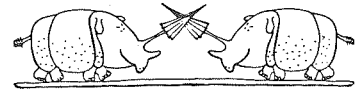
Lehden lukemisesta edellä esitetyt tutkimustulokset kuvaavat lukijaa suuntaamassa aistinsa ja huomionsa objektiin (sanomalehteen ja sen monenlaisiin yksityiskohtiin). Lehden lukijan toiminta on *tarkkaavaisen aistillisen huomion kohdistamista lehteen*. Suurimmat, selväpiirteisimmät ja kontrastisimmat yksityiskohdat (jutut) lehden ulkoasun kokonaisuudessa kiinnostavat eniten (tai ensimmäiseksi) lukijan tarkkaavaista huomiota. Tässä tilanteessa lehti ja lukija ovat vastakkain; lukija tarkkailee *omasta asemastaan käsin* lehteä visuaalisena havaintokenttänä valmiina aloittamaan sivun tai aukeaman visuaalisesti painokkaimpien juttujen (tekstin) lukemisen - tai siirtymään eteenpäin.

Jutun *havaitseminen* (otsikon ja ingressin, siis aiheen ja suurinpiirteisen sisällön havaitseminen) on kuitenkin eri asia kuin itse *jutun lukeminen* otsikkoineen, ingresseineen, kuvineen, teksteineen kaikkineen. Jutun havaitsemisessa eli huomaamisessa säilyy vielä ero lukijan havaittajan ja havainnon kohteen (lehden ja jutun) välillä. Lukemisessa tapahtuu jo muuta.

Miettilisen tutkimus kertoo "tekstisisällön vetovoimaan vaikuttavista tekijöistä" eli itse *jutun lukemisesta*,²¹ että juttu luetaan todennäköisemmin silloin, kun (1) jutun päälähteenä käytetään haastattelulausuntoja dokumenttien asemesta, (2) juttu käsittelee "elämisen peruskysymyksiä (terveyttä, asumista, ravintoa, vaatetusta yms.)" sellaistaen toissijaisten ja etäisten asioiden asemesta kuten talous, politiikka, koulutus, hu-

vitukset, viihde jne.,²² (3) jutussa on voimakkaita typografisia korostuksia (lihavoitteja, linjoja, koristekuvioita, sisennyksiä, poikkeavaa taittoa yms.²³), (4) jutun esitystapa ei ole pohtiva ja erittelevä, vaan sensaatiohakuinen. Muuttujista vain "typografiset korostukset" viittaa enää havaintofunktioon; muissa muuttujissa on pikemminkin kysymys jutun sisällön tunnistetavuudesta lukijan arkikokemuksen valossa (että juttu käsittelee ihmisiä, ihmisten mielipiteitä, elämisen jokapäiväisiä pulmia, erityisesti sitä, mikä ihmisten elämässä on dramaattisesti poikkeuksellista). Jutun huomaamisen jälkeen sen lukeminen edellyttää, että jutussa artikuloidu tavalla taikka toisella lukijan jokapäiväinen käytännöllinen elämänpiiri. Jutun täytyy tarjota aineksia lukijan mielikuvitukselle ja kiinnostusta hänen eläytymiselleen. Millaista toimintaa sitten lukeminen on näiden tulosten valossa, verrattuna jutun havaitsemiseen?

Havaitsemisessa on kysymys subjektin (lukijan) aistien tarkkaavasta suuntaamisesta objektiin (sanomalehteen), subjektin ja objektin vastakkaisuudesta. *Lukemisessa* on kysymys lukijan astumisesta siihen maailmaan, mikrokosmukseen, jonka juttu esineellisessä hahmossaan lukijalle tarjoaa. Lukemisessa toisin sanoen lukijan ja esineen (lehdessä, jutun) välinen vastakohtaisuus välttämättä häviää. Mutta silloin lukeminen uhkaa lukijan todelliseen esineelliseen maailmaan sitoutunutta *identiteettiä* imiessään lukijan omaan maailmaansa lukijan alkuperäisestä maailmasta tarkkaavasta asemasta. Ei ole silloin ilman muuta selvää, pystyykö lukija, vaihtaessaan lehtijutun aistillisesta vaarinotosta sen varsinaiseen lukemiseen, säilyttämään tässä siirroksessa oman identiteettinsä, tietoisuuden omasta asemastaan lehdessä lukijana, kommunikaation vastaanottajana. Lukijan kohtalo voi nyt riippua siitä, onko lehtijutun mikrokosmoksessa määritelty tila lukijan omalle asemalle (jos on, niin miten?) vai ei. Jos ei, on lukija juttuun imeytyttyään hetkellisesti vailla oman tilanteensa aistillis-esineellisesti määrittelemää identiteettiä; hänen identiteettinsä on hetkellisesti lähtenyt ikään kuin leijumaan. Mutta luonnollisesti lukijan omasta tilanteesta hetkellisesti irtautunut identiteet-

keskustelua

ti pyrkii heti sitoutumaan johonkin tarjolla olevaan aistillis-esineelliseen ainekseen. Luettavana oleva juttu saattaa tarjota tällaista aines- ta varsinkin silloin, kun siihen liittyy mutakin journalistista materiaalia kuin pelkkä harmaa teksti. Jutun lukeminen voi silloin merkitä lukijalle identiteettiäsiirtymää, identiteetin kiinnittymistä sanomalehtijutun aistillis-esineellisiin kvaliteetteihin. Ylimalkaan lukemisessa voi aina tapahtua kirjajainoksen lupaama "irtautumisen arjesta" ja minän liukuminen Lusitanian kannelle, kuutamonsillalle.

Romanttinen jännäri auttaa irti arjesta.

Dorothy Eden

PERIJÄTÄR

Kaikki sai alkunsa tuona kauheana yönä Lusitania aluksella. Seuranelli-Hetty Brownin elämän haaksirikko muutti kohtalon. Ovh. sid. 74.-

Jälleen lienee esimerkki paikallaan. Seuraavaa esimerkkiä olen käyttänyt eri yhteyksissä,²⁴ eikä sitä yleensä ole ymmärretty haluamallani tavalla. Siispä kerran vielä, pojaat.

Sivun 64 esimerkissä on kysymys Helsingin Sanomien 14.5.1981 julkaisemasta Teollisuusvakuutuksen järjestämistä prosessiteollisuuden kokouksen selostuksesta - havaintojeni mukaan varsin tyyppillinen Helsingin Sanomien taloussivujen juttu. Analysoin juttua nyt *esineenä* toimintakonseptioni edellyttämällä tavalla ja seuraten jo Durkheimin aikanaan antamia ohjeita,²⁵ journalistisen tekniikan tuottamana esineenä, jonka lukeminen on vastaanottajan toiminnan erityinen muoto.

Juttu on lähes neliön muotoinen, kooltaan 28.2 x 25.5 eli 719.1 cm², mikä on 30.3 % Helsingin Sanomien sivun pinta-alasta (15.2 % aukeaman pinta-alasta). Juttu oli sivun vasemmassa yläkulmassa eli parhaalla mahdollisella paikalla aukeamallaan. Epäilemättä ainakin jutun otsikon

ja ingressin (jos siitä voidaan tässä tapaukses-
sa puhua) vetovoima olisivat Miettisen mittaus-
tavalla varsin huomattavat, tekstin ehkä vähäi-
sempi. - Jutun tärkein hahmo on luonnollisesti
vuorineuvos Uolevi Raade. Seuraavat seikat il-
mentävät tätä:

- juttu alkaa Raaden nimellä,
- pääotsikko on lause suoraan Raaden suusta,
- kaksi ensimmäistä väliotsikkoo on otettu suo-
raan Raaden suusta,
- juttuun liittyy Raaden suhteellisen suuri kuva,
joka on 22.5 % jutun kokonaispinta-alasta,
- Raaden kuva on sijoitettu aivan jutun keskelle,
jolloin symmetrinen sommittelu luo Raaden ympä-
rille arvovallan ja lujtuuden auraa; jutussa
Raada on se ehdoton keskiö, jonka varassa ja
ympäriällä kaikki muu kiertää ja pyörii varjojen
periferiana,
- kuvassa esiintyy vain Raade, ja Raadekin hyvin
korostetusti nousten voimakkaan kontrastin an-
siosta jyrkästi esille tummasta taustasta,
- Raaden kokonaisuus jutusta on pinta-ala mu-
kaan laskien 84.4 %, josta kuva muodostaa 22.5
%-yksikköä ja teksti, otsikot, väliotsikot ja
valkoinen tila 61.9 %-yksikköä; toisen "lähet-
täjän", professori Routin osuudeksi jää 15.6
% tekstiä, johon kuuluu yksi väliotsikko,
- jutun taatinut journalisti jää anonymiksi.

Voidaan ilmeisesti sanoa - vai voidaanko? -
että tässä jutussa Raade kääntyy Helsingin Sanomien
suuren yleisön, yli miljoonan potentiaali-

sen lukijan puoleen ja puhuttelee näitä. Tosin
kaikki eivät kuuntele.

Yritän nyt vaihtaa lukijan puolelle katsomaan,
millaisena toimintana ja millaisin vaikutuksin
jutun vastaanotto voisi ilmetä. Suomen tiedotus-
opillisen tutkimuksen uranuurtajiin kuulunut pro-
fessori Eino Suova kirjoitti aikanaan sanomalehti-
haastattelusta ja henkilökuvista seuraavaa:
"On usein mahdotonta sanoin esittää sitä, minkä
kuvalla voi tuoda näkyviin. ...Jonkun henkilön
haastattelu tulee paremmin persoonalliseksi, kun
asianomaisen henkilön kuva liittyy siihen. On
kuin näkisi hänen itsensä puhuvan."²⁶ Ikään kuin
Eino Suova puhuisi Raade-esimerkistämme. Ensi-
vaikutelma on juuri tämä: Raade kääntyy persoona-
llisella tavalla yleisön puoleen ja puhuttelee
sitä. Kaikki eivät kuuntele. - Ensi vaikutelma
ei petä; yleisönä suuntaamme tarkkaavaisen huo-
mionme Raadeen päin: havaitsemme hänet, tutkimme
omasta asemastamme käsin summittain (otsikoiden,
väliotsikoiden, kuvan ja kuvatekstin avulla),
mitä Raadella on meille sanottavaa; sitten joko
syvennymme Raaden meille tuottamaan mikrokosmos-
seen tai siirrämme tarkkaavaisuutemme muualle.
Jotkut meistä lukevat koko jutun tai ainakin Raade-
n osuuden siitä. Vieläkö Suovan havainto henki-
lökuvan merkityksestä pitää paikkansa?

Mutta millainen mikrokosmos Raade-maailma on?
Yllä olevan "esine"-analyysin mukaan jutun jour-
nalistinen compositio luo tuossa maailmassa sel-
vän, korostuneen ja harmonisen aseman Raadelle,
mutta vain Raadelle, ei minulle lukijana. Sikä-
li kuin Raade puhuttelee meitä Suovan ajattele-
malla tavalla juttua lukiessamme, hän puhuttelee
meitä henkilöinä, joiden oman aseman ja identi-
teetin ei ole mahdollista piirtyä terävästi Raade-
n asemaa vastaan, vaan jotka häipyvät perife-
rian varjoihin. Mutta voidaanko silloin enää
oikeutetusti sanoa, että Raade kääntyy meidän
puoleemme ja puhuttelee meitä? Ei välttämättä;
pikemminkin on niin, että lukemisen edellyttämä
irrottautunut identiteetti kiinnittyy niihin esi-
neellisiin aineksiin, jotka juttu tarjoaa, eikä
palaa välittömästi takaisin - se kiinnittyy Raade-
n asemaan. Kommunikaation muoto ohjaa meidät
kiinnittymään Raadeen, ollaksemme jotakin muuta
kuin varjoja. Tällöin jutun lukeminen toiminta-

TALOUS

**Raade ihmetteli "kapitalistista Suomea"
Valtio noussut suurimmaksi
teollisuuden rahoittajaksi**

Valtion osuus voimakkaana kasvaneen teollisuuden rahoittajana Suomessa on noussut voimakkaasti viime vuosien aikana. Valtio on nyt suurin teollisuuden rahoittaja Suomessa, ja sen osuus on kasvanut voimakkaasti viime vuosien aikana. Valtio on nyt suurin teollisuuden rahoittaja Suomessa, ja sen osuus on kasvanut voimakkaasti viime vuosien aikana.

Vuorineuvos Uolevi Raade repeteli kovin usein suomalaisia yritysjohdajia, jotta eivät hänen mukanaan pää persoonallista puheita, vaan palautuvat poliitikkojen selän taakse.

"Pöytäkirjojen selän taakse"

Raade on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana.

Uolevi Raade on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana.

"Energiahöyryä hyviä näkemällä"

Professori Jorma Ruuska on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana.

Uolevi Raade on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana.

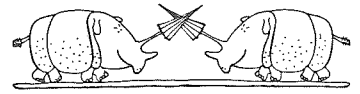
"Energiahöyryä hyviä näkemällä"

Professori Jorma Ruuska on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana. Hän on ollut Suomessa voimakkaasti kasvaneen teollisuuden rahoittajana.

na alkaa saada erityistä luonnetta. Identiteetti irtoaa eikä palaa heti takaisin, vaan kiinnittyy Raadeen; Raaden sanojen lukeminen merkitsee, että me lehden lukijat alamme harjoitella Raaden ajatusten lausumista ikään kuin ne olisivat meidän omia ajatuksiamme.²⁷

Yllä selostetun kaltaista identiteettisiirtymään perustuvaa ideologista vaikutusta ei varmaankaan ole helppo tuottaa, varsinkaan sanomalehdessä, jossa yleensä jo yhdellä sivulla on rinnakkain ja alekkain monta juttua, mainoksien ohella ja välissä; sanomalehti on - kuin nykyaikainen kaupunki - "...pienoismaailmojen mosaiikki, jotka koskettavat toisiaan, mutteivät sulautu toisiinsa. Tämä tekee ihmisille mahdolliseksi vaihtaa nopeasti ja helposti yhdestä moraali-miljööstä toiseen ja kannustaa siihen kiehtovaan, mutta vaaralliseen kokeiluun, että elää samanaikaisesti useissa erilaisissa toisiaan koskettavissa, mutta muutoin toisistaan selvästi erottuvissa maailmoissa."²⁸ Monien mikrokosmoksien erottuminen toisistaan jo sanomalehden yhdellä sivulla tuottaa lukijan puolella tuloksetta ainakin jonkin tietoisuuden omasta asemasta. Toisaalta oman tilannetietoisuuden syntyminen sanomalehden sivun monien mikrokosmoksien (esimerkkisivulla niitä on seitsemän tai kahdeksan) pelkän kontingenssin heijastumana voi altistaa vastaanottajan sellaiselle ideologiselle organisoinnille, joka pystyy tuottamaan mikrokosmoksien kontingenssin kaoottisuuden vastapainoksi järjestystä ja jokapäiväistä tunnistettavuutta. Raade operoi ehkä juuri tällä tavoin.

J.C. Rehmann mainitsee PIT-projektin tutkimuksessa fasismin ideologiasta Togliattin vuonna 1941 Moskovasta radioidun puheen Italian fasisin nuorisjärjestön "Balillan" jäsenille.²⁹ Balilla oli "Italian kansan sankari", ja on Togliattin mukaan hyvä, että "...nuoret italialaiset..., maan tulevaisuuden kantajat, ovat ylpeitä kaikesta siitä, mitä merkitsevää, jaloa ja suurta Italian kansa on historiansa kuluksa tuottanut."³⁰ Tältä pohjalta, työstäen kansan ja valtablokin välistä Balilla-tunnuksessa ilmenevää todellista vastakohtaisuutta Togliatti hajoittaa sitä ideologista organisaatiota, jota "Balilla" fasisin järjestönä myös oli - yrittää

näyttää kansan, kansakunnan ja työväenluokan organisoitumismahdollisuuksia vierasta (saksalaista) herruutta ja hallitsevia luokkia vastaan. Ideologinen taistelu muodostuu taisteluksi yksien ja samojen aineksien (esimerkiksi Balilla) organisoinnista.

Raade operoi saman tapaisesti kansan ja valtablokin välisten todellisten ristiriitaisuuksien pohjalta. Raade muokkaa ristiriitoja esimerkiksi seuraavaan tapaan: (1) Suomalaisesta kapitalismista on tullut "kapitalismia", valtiosta on jo tullut suurin teollisuuden rahoittaja - mutta herrat istuu työläisen niskassa, ja juuri ne perinteisesti kaikkein pahimmat herrat, valtioherrat, kaiken työnteon tuolla puolen olevan maailman loismaiset byrokraatit. (2) "Älkää moittiko työläistä", työläisessä ei ole mitään vikaa, hän on puhdas - (mutta vain!) puhtaasti johdettu. (3) "Paetaan poliittikkojen selän taakse", vaikka työläisten ja yritysjohtajien edut ovat yhdensuuntaiset - yhteinen vihollinen on poliittikoissa (valtiossa ja talouden poliittisessa kontrollissa, "ruotsintaudissa") ja yritysjohtaja-pettureissa, jotka turvautuvat vaikeuksissaan poliittikkoihin eivätkä rehelliseen suomalaiseen työmieheen.

Raaden materiaalina ovat tässä valtion ja työläisten väliset todelliset ristiriidat; niiden muokkauksena hän tuottaa aiheita ja teemoja, joihin jutun lukeminen voi Miettisen tulosten mukaan perustua ja joihin irtoavan identiteetin on mahdollista hetkeksi kiinnittyä. Raade tuottaa (tai oikeastaan Raade ja hänen avukseen asettunut anonyymi journalisti (ryhmä?) yhdessä tuottavat) lukijoille vähäksi aikaa Raaden silmät tarkastella ajankohtaista yhteiskunnallista ja taloudellista tilannetta. - Raadella on sama asema kuin "Balillalla" vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen sopeuttajana tulevaisuuteen. Mutta kuka voisi olla Togliatti?

Niin sanotun "uuden journalismin tutkimusprojektin" tavoitteena on luoda sellaista journalis-

tista ammattitaitoa (tai sen edellytyksiä), jonka avulla journalistit togliatteina pystyisivät tuottamaan Raaden yleisölle vastaorganisoitumisen mahdollisuuksia, esimerkiksi tietoisuutta siitä tavasta, jolla Raade pystyy tai ainakin pyrkii organisoimaan sitä itseään.

Togliattijournalismi ei olisi esimerkiksi Suomen talouselämän ja yritystoiminnan tieteellistyypistä, raskaasti dokumentaarista, pohtivaa ja analyttistä kirjoittelua, joka piirtäisi "objektiivisen kuvan" niistä ilmiöistä, joista Raaden antaa oletettavasti "virheellisen ja epäobjektiivisen kuvan". Tällainen journalismi ei artikuloi lukijoiden omaa tilannetta; niinpä esimerkiksi Miettisen tulokset osoittavat lukijoiden keskimäärin väistävän sellaisia produktioita: "...ainoakaan sensaatiohakuksella tyylillä kirjoitettu juttu tässä tutkimuksessa ei ole jäänyt vain otsikon tai ingressin lukemisen varaan... Vähiten lukijoita ovat vetäneet puoleensa ns. pohtivaan tai erittelevään tyyliin kirjoitetut usein pääkirjoitustyyppiset jutut [esimerkiksi juuri pääkirjoitukset ja pakinat], joista vain yksi on saanut enemmän kuin puolet kaikista lukijoista."³¹ Jälkimmäisen tyyppinen journalismi ei sisällä niitä kiinnekohtia, joihin tavallisen lukijan välttämättä irtoava identiteetti voisi kiinnittyä; tuollaisen journalismin väistäminen ilmentää niitä mahdollisuuksia vastarintaan, joita yleisöllä valistuksen objekteina on. Mutta samalla valistusjournalismi on tietystä näkökulmasta *epärealistista*: se ei ole realismin yhden sanakirjamääritelmän mukaan *todellisuudentajuista*, kun lukija ei siitä tunnista oman todellisuutensa aineksia. Voimme kysyä: Eikö realistisinta journalismia ole sellainen joukkotiedotus, joka tekee lukijalle mahdolliseksi maailmantapahutumien tarkastelun omasta identiteetistään käsin tietoisena vastakohtaisuudesta itsensä ja maailman monilukuisien instanssien välillä?

Te puolestanne voitte kysyä: Millaista siten olisi tässä mielessä realistinen journalismi? Journalismi, joka säilyttäisi ja kehittäisi lukijan itsetietoisuutta ja identiteettiä? Asain edellä esitetty teoreettinen ja hypoteettinen, Miettisen väitöskirjan kaltaista empiristä valaisua välttämättä kaipaava tarkastelu sisältää

vihjeita vastaukseksi: on löydettävä sellaisia journalistisia tekniikoita, joilla lukija lukemisen alkaessa palautetaan takaisin omaan todelliseen asemaansa viettelemättä hänen identiteettiään Raaden ja veljesten matkaan. Käytännön ratkaisujen pohtimisen ja kehittelyn jätän tällä kertaa Teidän huoleksenne, hyvät lukijat.

* * *

Kun lähdetään tutkimaan sellaista ilmiötä kuin esimerkiksi sanomalehden lukeminen, riippuu kaikki kerrassaan ratkaisevasti siitä, millaisesta käsitteellisestä näkökulmasta ilmiötä tarkastelomme. Nämä näkökulmat punoutuvat mutkikkailla tavoilla yhteen ihmisten yhteiskunnallisen elämän intressien ja taistelujen kanssa; sitä osoittanee myös Miettisen väitöskirja. Metodisesti olisi viisasta olla selvillä siitä, millaisia yhteiskunnallisia kytkentöjä milläkin käsitteellisellä tarkastelutavalla on.

Lukemiskäsitteensä kapeuden vuoksi Miettisen tutkimuksella ei suoraan ole sellaista käytännöllistä yhteiskunnallista merkitystä, kuin sillä voisi olla, jos Miettinen olisi pitänyt lukemisen käsitettä aitona probleemana. Nyt Miettinen voisi mahdollisesti suositella³² sanomalehtien sisälön käyttöasteen nostamiseksi (mikä on siis sanomalehdille tärkeää yrityksinä) esimerkiksi seuraavaa:

- käytä juttujen lähteinä ihmisiä, älä papereita,
- käsittele jutuissa elämisen "peruskysymyksiä": terveyttä, asumista, ravintoa, vaatekustannuksia jne.,
- kirjoita jutut sensaatiotyyliin,
- käytä paljon typografisia korostuksia,
- tee tällä tavalla tuotetuista jutuista riittävän selvästi toisistaan erottuvia: riittävän leveitä ja pitkiä, runsaasti kuvitettuja, ja sijoita niitä erityisesti lehden alkusivuille.

Näin suunnitellun sanomalehtituotannon yhteiskunnallisista seuraamuksista Miettinen ei kuitenkaan voisi tutkimustuloksiinsa viitaten sanoa juuri muuta, kuin että näin menetellen "...sanomalehdet voivat täyttää tehtävänsä tiedonvälittäjinä ja...niiden toimintaedellytykset kehittyisivät..." Mutta hän ei osaisi sanoa, mitä merkitsisi, että sanomalehdet täyttävät tehtävänsä tiedonvälittäjinä - hän ei osaisi sanoa, millaista yhteiskunnallista organisaatiota joukkotiedotus noin tuotettuna merkitsisi.

keskustelua

¹MIETTINEN, J., emt., s. 81.

²Ks. PROJEKT IDEOLOGIE-THEORIE. Theorien über Ideologie. *Argument-Sonderband AS 40*. Berlin, Argument-Verlag, 1979.

³MIETTINEN, J., emt., s. 9.

⁴Emt., s. 81.

⁵Emt., s. 81.

⁶Emt., s. 82.

⁷Emt., s. 86.

⁸Ks. emt., s. 16; Miettisen tässä yhteydessä esittämä väite, että kuviossa mainittujen tekijöiden mukaanotto "...muuttaisi olennaisesti perinteisen lukemistutkimuksen asetelmaa," on kovasti liioitettava.

⁹Emt., s. 87-88. Perusteoriaansa hahmottelussa Miettinen käyttää ennen muuta lähdettä McGUIRE, William. Psychological motives and communication gratification. Teoksessa BLUMLER, J.G. & KATZ, E. (eds.). The uses of mass communications. Current perspectives on gratification research. *Sage annual reviews of communication research*, vol. III. Beverly Hills, Sage, 1974.

¹⁰MARX, Karl. *Pääoma*, osa 1. Moskova, Edistys, 1974 (1867), s. 53.

¹¹Näistä pääomakäsitteistä ks. MARX, Karl. *Pääoma*, osa 2. Moskova, Edistys, 1974 (1885), s. 54.

¹²MIETTINEN, J., emt., s. 17.

¹³MIETTINEN, Jorma. Suomalaiset lukevat lehtiään ahkerasti. *Suomen Lehdistö*, 51 (12), 1980, s. 14-15. Kysymyksessä on Miettisen tiivistelmäkirjoitus väitöskirjastaan.

¹⁴Ylimalkaan pääomakiertoon, siis pohjimmiltaan vaihtosuhteisiin liittyvät ns. objektiiviset ajatusmuodot eivät sellaisenaan ole poliittisia tai ideologisia ajatusmuotoja, ks. PROJEKT IDEOLOGIE-THEORIE, emt., s. 186. Eräässä kirjoituksessani esitin samantapaisen ajatuksen seuraavasti: "Pääomana...joukkotiedotus ei voi edustaa mitään yleisetua, ei edes porvariston luokkaetua muita lukkia vastaan, vaan vain omaa etuaan -...kukin yksittäinen lehtiyrittäjä vain omaa itseään kilpailussa muita yksittäisiä pääomia vastaan." (PIETILÄ, Kauko. Yleisradiotutkimuksen metodista. Teoksessa LITTUNEN, Y. & RAUTIO, P. & SAARINEN, A. (toim.). Tieto, tiede, yhteiskunta. Keskustelua yhteiskuntatieteistä 1978. *Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, sarja E*, nro 6, 1978, s. 229.) Hellmanilla ja Vahtokarilla on asiasta hiukan toisenlainen käsitys: "...kapitalismin kulttuurinen prosessi on ideologinen huolimatta siitä, onko se sellaiseksi tarkoitettu vai ei," (HELLMAN, Heikki & VAHTOKARI, Reijo. Kapitalismin kulttuuri ja kulttuuriteol-

lisuuden toimintaedellytykset. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja* nro 43, 1979, s. 60) - koska "...kapitalismin kulttuurinen prosessi kantaa muodoissaan ja sisällöissään yhteiskuntasuhteiden fetissimuotoa ja sitä kautta uusintaa vallitsevaa tuotantotapaa ja vallitsevia tuotantosuhteita..." (Sama paikka.)

¹⁵MIETTINEN, J. Sanomalehtien lukeminen, emt., s. 321.

¹⁶Ks. HOLZKAMP, Klaus. Sinnliche Erkenntnis. Historischer Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung. 3. Aufl. *Texte zur kritischen Psychologie*, Bd. 1. Kronberg, Athenäum Verlag, 1976 (1973), s. 21-34.

¹⁷MIETTINEN, J. Sanomalehtien lukeminen, emt., s. 257-291.

¹⁸Emt., s. 277-291.

¹⁹Emt., s. 284-285.

²⁰Emt., s. 285.

²¹Emt., s. 286-287.

²²Muuttujasta ks. emt., s. 367.

²³Muuttujasta ks. emt., s. 366.

²⁴Ks. esim. PIETILÄ, Kauko. Journalismin kritiikin mahdollisuuksia. Kuusi kirjoitusta vuosilta 1978-1981. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja C*, nro 1, 1981, s. 14-15.

²⁵Ks. DURKHEIM, Emile. *Die Methode der Soziologie*. Leipzig, Verlag v. Dr. W. Klinkhardt, 1908, s. 7-11, 38-56.

²⁶SUOVA, Eino. *Sanomalehden kuvituksen historiaa*. (Ylipainos Yhteiskunnallisen Korkeakoulun vuosikertomuksesta 1943-44.) Helsinki, 1944, s. 11.

²⁷Althusserin ideologiakäsityksen eräät ainekset sopivat mainiosti Raaden mikrokosmoksen analyttiseksi kuvaamiseksi. Esimerkiksi: uskonnollisessa ideologiassa "...Absoluuttinen Subjekti hallitsee Keskuksen uniikkia paikkaa ja puhuttelee sen ympärillä olevia luvuttomia yksilöitä subjekteina sellaisessa kaksinkertaisessa heijastusyhteydessä, että se alistaa subjektit [meidät lehdenlukijat] Subjektille [Raadelle] samalla, kun antaa heille Subjektissa...takuun, että...ne, jotka ovat tunnustaneet Jumalan [Raaden] ja ovat tunnustaneet itsensä [identiteettinsä] Hänessä, ovat pelastettuja." (ALTHUSSER, Louis. Ideology and ideological state apparatuses (notes towards an investigation). Teoksessa ALTHUSSER, Louis. *Levin and philosophy and other essays*. New York - London, Monthly Review Press, 1971, s. 180.) Tämä erittely sopii sanasta sanaan esimerkkinä ole-

van journalistisen produktion tarkasteluun.

²⁸PARK, Robert E. The city: suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment. Teoksessa PARK, R. & BURGESS, E. & MCKENZIE, R. *The city*. Chicago, The University of Chicago Press, 1967 (1925), s. 40-41.

²⁹Ks. PROJEKT IDEOLOGIE-THEORIE. Faschismus und Ideologie I. *Argument-Sonderband AS 60*. Berlin, Argument-Verlag, 1980, s. 37.

³⁰Emt., s. 37.

³¹MIETTINEN, J. Sanomalehden lukeminen, emt., s. 271-272.

³²Ja suosittelenkin, ks. emt., s. 287.

NORDICOM ja bibliografia

Suomalainen tiedotustutkimus dokumentoidaan ja indeksoidaan kahteen kertaan. Mikäli tähän eivät voimavarat riitä, lopetetaan se missä vähemmän menetetään. Lopetetaan Suomen NORDICOM-toiminta ainakin bibliografian osalta.

Suomalaisen käyttäjän kannalta yhteispohjoismainen bibliografia ei ole hyvä kotimaisen aineiston jälleenhakuun. Kotimainen aineisto taas on bibliografioita enemmän käytävien eli opiskelijoiden, aloittelevien tutkijoiden ja niiden ns. muiden kannalta ensisijaista paitsi luettavuuden myös saatavuuden vuoksi.

Suomalaisen aineiston kannalta yhteispohjoismaisessa bibliografiassa ei ole kunnollista haun apuvälinettä, vaan viitteet on luettava läpi: ainakin toistaiseksi suomalainen nimikkeistö viitteissä on sivumäärältään suppeampi kuin asiasanahakemisto. Aakkosellisen hakemiston käyttö vaatii paitsi tiedotusopillista tuntemusta ja kärsivällisyyttä, myös luovaa mielikuvitusta ja kielitaitoa. Tesaauruksen termien käännettävyys ei ole ihan pieni ongelma ja on hakijan kannalta huomattavan mukavaa voida hakea myös hakusanalla "kioskikirjallisuus", vaikkei termiä englannin kielessä tai tesaauruksessa olisikaan.

Vaikka kotimaisen bibliografian asiasanastossa

on heikkouksia, sen ansio on, että sitä voidaan ylläpitää Suomessa. *Unescon tesaaurusta ei voi ylläpitää kansallisesti*. Pohjoismainen lisätesaurus ei muuttaisi kansainvälisen ylläpidon jäykkyyttä tutkimusperinteiden kansallisten piirteiden näkökulmasta tai lopettaisi käsitteistön käännettävyyden ongelmia.

Suomalaisessa tiedotustutkimuksessa on huomattava määrä käsitteitä, jotka eivät ole vain tiedotustutkimuksen käsitteitä, siltä osin suomalaisen yleisen asiasanaston uusimistyön voisi ajatella helpottavan kotimaisen bibliografian ylläpitoa. Tällä hetkellä kotimaisesta bibliografiasta vielä löytää.

Muiden pohjoismaiden kannalta Suomen uupuminen yhteispohjoismaisesta bibliografiasta on tuskin suurikaan menetys. Tosiasia on, että Suomesta on kielimuuri muihin pohjoismaihin päin. Tiedotustutkimuksessa eivät abstraktitekstit yleensä korvaa varsinaisia dokumentteja. Ne muissa pohjoismaissa, jotka pystyvät lukemaan suomenkielistä tutkimusta, pystyvät sen hakemaan myös suomenkielisestä bibliografiasta. Suomen osuuden voisi yhteispohjoismaisessa bibliografiassa rajoittaa esimerkiksi ruotsin ja englanninkieliseen aineistoon. Koko NORDICOM-yhteistyötä ei olisi pakko lopettaa, NORDICOMin yhteispohjoismaiset lehdet, NORDICOM-Information ja The NORDICOM Review voisivat hyvin olla katsauskanavia bibliografian sijaan. Mikäli Suomen irtisanoutuminen ei johda muiden pohjoismaiden bibliografiatuotantoa rahoitusvaikeuksiin, niin pohjoismaisen bibliografiatuotannon lopettaminen Suomen osalta tuskin olisi suurikaan menetys kenellekään.

REUNA-ALUEONGELMA JA KATE KOTIMAISESSA BIBLIOGRAFIASSA

Kun reuna-alueita arvioi, on muistettava, ettei suomalaisen tiedotustutkijan ainut jälleenhauun apuväline ole Suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografia. Bibliografia on kaiketi väistämättä tässä suhteessa byrokraattinen ja konservatiivinen. Esimerkiksi laitoksen opinnäytteistä ei arvioida uudelleen bibliografiakelpoisuutta. Tätä hallinnollista tietä reuna-alueita tulee mukaan. Konservatiivinen bibliografia taas on siinä